

СОЦІАЛІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ СПОРТУ ЯК СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

ПАРУБЧАК

Іван Орестович,

доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри філософії та економіки Львівського національного медичного університету імені Д. Галицького, м. Львів.

Анотація:

у статті досліджено процеси генезису трансформації та модифікації спорту як соціокультурного феномену. Проаналізовано наявність соціалізаційного чинника у сфері фізичної культури та спорту. З'ясовано державноуправлінські аспекти розвитку галузі спорту в гуманітарній політиці країни. Окреслено явище спорту як систему комунікації в соціальних та культурних трансформаціях суспільства.

Ключові слова:

спорт, комунікація, соціалізаційний контекст, гуманітарна сфера, державне управління, система, соціум.

УДК

351:796.011.1:615.825

Постановка проблеми. Соціалізаційний контекст спорту здатен поглибити розуміння сутності різноманітних спортивних процесів і запропонувати методологічну основу для їх наукового пізнання. Підвищення комунікативної ролі спорту в гуманітарній сфері управління державою зумовлено тими соціально-економічними, політичними і культурними перетвореннями, які здатні виконувати роль транслятора певних ідеалів, норм, цінностей, стилю поведінки і образу спортивного життя. Посилення ролі спорту як комунікативної системи скеровано на побудову і підтримку соціальних відносин між людьми, які приводять до усвідомлення того, що сам він здатний виступити причиною глобальних змін у сучасних цивілізаційно-комунікативних процесах.

У соціалізаційному контексті процеси генезису, трансформації, модифікації спорту тісно пов'язані із змінами у соціальному контексті його буттєвості, що перетворює його на соціокультурний феномен, який потребує аналізу, включаючи фактори і механізми розвитку цього багатовимірного явища. Тому, сьогодні вже не можливо не помітити, як інтенсифікувався процес масових комунікацій, пов'язаних зі спортом, як склалася масштабна індустрія виробництва товарів і послуг. Спорт як комунікативна культура здійснює істотний вплив на імідж сучасної людини та стиль його життя, виступає соціалізуючим та інкультурним фактором, в основі якого розвиваються окремі предметні поля для дослідження феномену спорту у різних наукових сферах. Все більш очевидною стає орієнтація на розширення спектру аналізу спорту як соціокультурного явища, що істотно впливає на структурні, смислові, змістовні, функціональні, аксіологічні характеристики феномену спорту, так і на багаточисленні його проєкції на соціум, що дозволяє описати його функціонування у системі сучасних соціальних і державних інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складна природа феномену спорту, розмаїття його зв'язків із багатьма підсистемами суспільства, вплив на гуманітарну сферу управління державою, суперечливість і різноспрямованість багатьох процесів, що складають сутність цієї сфери громадського життя, спонукають багатьох учених до вивчення різних аспектів функціонування й розвитку спорту. У зарубіжних дослідженнях поняття спорт охоплює достатньо широкий простір і велику багатоманітність видів діяльності. Під це поняття підпадає все те, що у нас розуміється як рекреація, фізична культура, фітнес. Спорт у всій його структурній багатоманітності аналізується у соціальному контексті і у різних вимірах – з точки зору його специфіки як особливого виду змагальної діяльності, як однієї із складових соціально-історичного процесу, ефективної моделі організації, управління спортом державою, механізм розвитку його інфраструктури.

На становлення та розвиток наукових підходів до вивчення спорту суттєво вплинули теорії Т. Веблена, М. Вебера, Х. Ортеги-і-Гаскета, Й. Гейзінги, К. Ясперса, Н. Еліаса, П. Бурдьє та ін. При вивченні спорту як соціально-культурного явища вчені зверталися до

різних соціальних теорій: теорії гри, структурному функціоналізму, екзистенціалізму, структуралізму, теорії конфлікту, феноменології, теорії фігурації, символічного інтеракціонізму. За сучасних умов широке застосування у вивченні спорту знаходять постмодерністські теорії.

Спорт заслуговує поглибленого аналізу з точки зору соціогуманітарного дискурсу як особливе соціалізаційне явище. Актуальність дослідження теми зумовлена загальноцивілізаційними чинниками, у вирішенні яких спорт може виступати як засобом культивування у суспільній свідомості цінностей творчості, толерантності, солідарності, розвитку особистості, так і оптимізації комунікації та урегулювання конфліктів. Однак, як це не парадоксально, дослідження спорту проводяться не настільки інтенсивно, як це можна було б припустити, виходячи з вагомої соціальної значущості цього феномену. Серед широкого кола питань, які в останні роки постають перед науковцями, що звертаються до аналізу спорту, особлива увага приділяється методологічним проблемам. При цьому й досі деякі автори підкреслюють, що науковим фундаментом пізнання феномену спорту є теорія фізичної культури [1].

Незважаючи на суттєвий внесок учених у дослідження соціалізаційної сутності спорту, ще не сформувався цілісний та теоретично пророблений погляд на спорт як на складну систему, що динамічно розвивається, функціонує в суспільстві й містить низку різних соціальних проблем. Менш розробленим є власне соціогуманітарний аналіз спорту: вивчення характеру взаємодії з соціальним і культурним контекстами його існування; міра суміжності з контекстом його соціалізаційних, функціональних, смислових складових. В той же час стає очевидним, що розробка такого ракурсу є важливою умовою у зв'язку з умовами експансії спорту в сучасному світі.

Метою статті є з'ясування соціалізаційного контексту спорту як системи засобів комунікації в гуманітарній сфері суспільно-владних відносин.

Для цього потрібно вирішити низку завдань:

1. Дослідити процеси генезису трансформації та модифікації спорту як соціокультурного феномену.
2. Проаналізувати наявність соціалізаційного чинника у сфері фізичної культури та спорту.
3. З'ясувати державноуправлінські аспекти розвитку галузі спорту в гуманітарній політиці країни.

Окреслити явище спорту як систему комунікації в соціальних та культурних трансформаціях суспільства.

Вклад основного матеріалу. У будь-якому суспільстві існує тісний взаємозв'язок між усіма життєвими проявами, тому потрібно прийняти до уваги цілісну внутрішню систему цінностей цього суспільства. Даний цивілізаційний підхід дозволяє визначити історичний релятивізм спортивних форм, залежність цілей проведення змагань, правил їх проведення та стандартів їх оцінювання від загальної соціокультурної ситуації, ціннісного підґрунтя конкретного соціуму. Спорт уже давно виступає як активний чинник соціалізації і що з ним пов'язане широке коло соціокультурних цінностей. Це була історично обумовлена, головна соціальна потреба, яка на багато років визначила їх суспільну значущість і привела до їх систематичного відтворення. Останнім часом спортивні ігри сприйма-

РИБЧИЧ

Іван Євстахович,

лікар зі спортивної медицини Львівського обласного лікарсько-фізкультурного диспансеру, здобувач кафедри соціальної і гуманітарної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, м. Львів.

Анотація:

у статті досліджено процеси генезису трансформації та модифікації спорту як соціокультурного феномену. Проаналізовано наявність соціалізаційного чинника у сфері фізичної культури та спорту. З'ясовано державноуправлінські аспекти розвитку галузі спорту в гуманітарній політиці країни. Окреслено явище спорту як систему комунікації в соціальних та культурних трансформаціях суспільства.

Ключові слова: спорт, комунікація, соціалізаційний контекст, гуманітарна сфера, державне управління, система, соціум.

УДК
351:796.011.1:615.825

ються усе серйозніше, правила посилюються і деталізуються, результати зростають. Професіоналізація спорту витісняє з нього спонтанність і безтурботність, тобто ігровий елемент, професіонал уже не грає, він працює. У сучасному громадському житті спорт стоїть осторонь від властиво культурного процесу; акцентується увага на впровадженні спортивного елемента в економіку й ділове життя, дух змагальності використовуються для одержання прибутку.

Говорячи про розвиток спорту у сучасну епоху, ми маємо на увазі сучасний соціалізаційний контекст з усіма атрибутами, у тому числі, такими процесами, як глобалізація, інтенсивний розвиток міжкультурних комунікацій, візуалізація сучасної культури, зростання гедоністичних настроїв і цінностей індивідуалізму, експансія масової культури, безпрецедентне зростання впливу ЗМІ на суспільну думку і потреби людей [7]. Однією з важливих складових розвитку сучасного соціалізаційного простору є зростаюче значення процесу символізації у структурі різних видів соціальних практик, у тому числі у сфері спорту, світу, який бурхливо розвивається.

Спорт розглядається як спосіб задоволення потреб, зумовлених рівнем технічного та індустріального розвитку, який в умовах ринкових відносин наділяє його функціями ринкового товару, продукту споживання, засобу, що створює технічний і рекламний потенціал для різних сфер соціально-економічної діяльності людини. Комерціалізація перетворила гру на роботу, підкорила задоволення спортсмена задоволенню глядача й довела останнього до рівня «вегетативної пасивності». Усі ці явища в остаточному підсумку своїми виходять з економічного устрою сучасного індустріального суспільства і породжені існуючим способом виробництва. Оскільки спорт значною мірою репрезентує найбільш суттєві компоненти соціалізації, то він не тільки породжує та вирішує певні специфічні проблеми, властиві тільки цій підсистемі суспільства, але й виступає індикатором багатьох соціальних проблем, що породжуються іншими його складовими [3].

Є всі причини розглядати види спортивної практики як відносно автономні простори у гуманітарній політиці держави, які сьогодні здійснюють експансію у всьому світі. Необхідно відзначити, що сфера спортивної діяльності насичена знаковими, символічними атрибутами: звуковими, візуальними, тактильними, тому даний сегмент суспільства ще недостатньо вивчений особливо з точки зору розширення знання про атрибути діяльності людини. Тому слід говорити про велику багатоманітність соціокультурних соціалізаційних векторів виявлення капіталу спорту у сучасному світі, що, у свою чергу, зумовлено його реальним соціально-смысловим потенціалом, все більш витребуваним у різноманітних сферах суспільно-державного життя.

Історія та реалії професійно-видовищного спорту дозволили дійти висновку, що за сучасних умов видовищний спорт стає формою професійно організованої взаємодії. При цьому змінюється його соціальний статус і соціальні функції. Професійно-видовищний спорт набуває статусу соціального орієнтиру, свого роду моделлю виконання власного потенціалу при успішному використанні можливостей, які надаються соціумом. Історично сформована і соціально обумовлена потреба людей у видовищах і розвиток у суспільстві демократичних інститутів привели до появи такого суспільно значущого явища, як спорт [9]. Це породжує різноманіття видів спорту, яке так само невичерпне, як невичерпні форми прояву людських здібностей.

Як свідчить аналіз, спорт, як і соціальна практика чи соціалізаційні інституції, є макромоделлю соціальної системи, гуманітарної сфери держави в цілому. Тому і характер запиту на спорт, форми і зміст спорту та спортивних досягнень знаходяться у прямій залежності від особливостей епохи, соціальної ситуації, ідеологічних та світоглядних домінант та інших конструктів, що упроваджуються у масову свідомість [2, с. 69]. Вирішуючи, зовнішні власне для спорту завдання, вони переформатують, змінюють акценти і відтворюють смислове перенавантаження спортивних подій, імен, ситуацій. У міждержавних відносинах спорт використовується як один з ефективних видів так званої м'якої зброї чи м'якої сили впливу, які діють у межах цивілізаційного простору. Часто спорт залишається єдиним засобом, завдяки якому

держава може все ж заявити про свої наміри і дати символічний знак про намагання знаходитися у тій чи іншій міжнародній спільноті, знаходитися у позитивній комунікації з іншими членами міжнародної спільноти.

Ігрова діяльність має для людини сутнісне значення, бо в її безцільності споконвічна життєва активність проявляється органічно й невимушено, набуваючи творчих форм. Спорт є однією із форм ігрової діяльності й вважає, що в міру того, як спорт втрачає чистоту гри, він перестає бути фундаментальним компонентом культури та відходить на її периферію. Особливо негативно в цьому сенсі оцінюється сучасний спорт, оскільки в ньому постійно розширюється сфера необхідної професійної підготовленості й тим самим його споконвічно соціалізаційний контекст витісняється звичайною продуктивною працею [10]. Його значення постійно зростає і пов'язане зі структурою соціального життя суспільства. Ототожнення спорту з ритуалом, з одного боку, і порядком – з іншого, дозволяє розглядати спорт і фізичне виховання як важливі інструменти соціального порядку та контролю в гуманітарній політиці держави.

Спортивні практики пов'язані, перш за все, з виявленням максимальних можливостей людини, з розвитком і удосконаленням тілесно-фізичної природи індивіда, що не є протиставленням його психологічним чи морально-етичним якостям. Звідси – значущість названих якостей в їх соціально-смысловому та соціалізаційному вимірах, аналіз ланцюгу соціально-культурних опосередкувань, які знаходяться у процесах формування і оцінки тілесно-рухомих характеристик спортсмена. Ефективність залежить від того, наскільки цей процес підтримується системою поглядів і моделями поведінки населення [8, с. 61]. Це дозволяє при аналізі феномену спорту виділити основні його соціалізаційні функції й пояснювати їх на основі уявлень про "суспільну інтеграцію". Інтегративна функція спорту полягає у включенні індивіда до колективу, який, у свою чергу, включається в загальну соціальну структуру. Це спосіб інтеграції другого рівня, ті ж системи поглядів, що й усе суспільство. Тому інтеграція в цей колектив представляє одночасно й інтеграцію в дану соціальну систему поглядів; спорт розуміється як інституціоналізований механізм, що виконує суспільно-інтегративну функцію; це відбувається через механізми, які були позначені як соціалізаційні функції спорту.

Звертаючись до символічно значущих репрезентацій спорту, важливо відзначити, що вони переважно пов'язані з осмисленням, акцентуванням різних складових цієї складної, багатокомпонентної діяльності: змагальності як однієї з істотних характеристик спорту і спортивного результату, спортивної театральності дій; спортивного стилю [4, с. 23]. Ще одна значима, з точки зору соціокультурного смислу і соціалізаційного контексту спорту – це витребуваність його як символічного маркера соціального статусу, соціальних очікувань індивіда. Це і смислове наповнення заняттями спортом як одного з складних диференційованих механізмів, який зі всією очевидністю проявляє себе в умовах трансформації всього соціокультурного простору, наповнює його новим смислом.

Потрібно встановити зв'язок простору видів спорту із соціалізаційним простором, що відображається в ньому, визначити позицію, яку він займає у просторі всіх видів спорту. Властивості, притаманні кожній спортивній практиці, визначаються простором певного виду спорту і простором соціальних позицій. Збереження статусу, набутого в спорті, пов'язано із соціальними умовами, порядок у спорті характеризується соціальним конфліктом, що має різні форми прояву. Крім конфліктних елементів спортивне змагання містить у собі елемент, який багато в чому визначає результат змагання.

Спортивне змагання містить у собі як асоціативні, так і конфліктні елементи, що залежать від виду спорту, ситуацій. В ході цивілізаційного процесу розвиток структур і організаційно-управлінських форм спорту з тенденціями в розвитку організації праці й структур соціальної дії пов'язані між собою [6]. Форми ігор і фізичної активності не тільки підпали під вплив цього загального процесу, але й самі зіграли

активну роль у ньому. Очевидно, продуктивніше припускати іншу можливість, наприклад, розглядати індустріалізацію і перетворення визначених форм дозвілля на спортивні змагання як взаємозалежні тенденції і складові моменти цілісного процесу трансформації суспільства в його сучасну форму. Потрібно визначити – глобалізація спорту сприяє ослабленню або, навпаки, зміцненню емоційних ідентифікацій, що поєднують членів різних співтовариств і груп.

Ціннісні орієнтації в інституті спорту як власне спортивного типу, так і навколо спортивного напрямку, мають певні внутрішні конфігурації, виражені в деякому комплексі якостей, які і визначають стиль поведінки спортсмена та його взаємовідносини з іншими людьми. Будучи інституційно зумовленими, вони практично мало залежать від регіональних умов, а є специфічними для даного типу комунікативної субкультури. У якості загально значимого цивілізаційного феномену, в основі якого комунікативна система, спорт створює зразки і моделі поведінки, будучи одним з сучасних факторів посилення глобалізації в сучасному світі. Проникаючи у повсякденне життя людей, спорт виконує важливі соціалізаційні функції. Він не тільки є ефективним способом збереження і укріплення здоров'я людини, але й уособлює комунікативну форму організації вільного часу, інструментом спілкування і підвищення ефективності соціально-гуманітарної політики держави.

Символізм і символічна мова спорту стають суттєвими елементами повсякденного життя, взаємних відносин між сторонами, що суперничають, – окремими особами або групами. У зв'язку з цим спорт надає величезні можливості для самовиховання, самовдосконалення та соціалізації, виступає однією з важливих специфічних сфер самореалізації й самоствердження особистості [5, с. 6]. Фізичні цінності виконують роль соціалізаційного ґрунту вибору потреб, інтересів, переживань, цілей, планів, способів реалізації, наслідків діяльності. Вони відображують внутрішній стан буття людини або у загальнонаціональному аспекті, так як вони є формою існування. Це продукти духовної діяльності, вартість яких не зменшується і не зникає внаслідок їх споживання, як взагалі це буває з матеріальними цінностями; соціалізація людини є її самоцінністю.

В соціалізаційному контексті спорт як синтез комунікативної системи – це гармонія душі із світом, потреба в принципах фізичної краси, єдність фізичного, матеріального і духовного елементів людської діяльності, в якій основне місце займають фізичні і духовні доміанти. Кожна людина має усвідомити тілесність свого буття і своєї духовної цінності, щоб існування і діяльність людини набули смислу, а це в кінцевому рахунку залежить як від самої людини, так і від тих соціалізаційних умов в суспільстві, в якому живе людина, від здатності людини до саморегуляції та від ефективності управління державою в гуманітарній сфері.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В сучасних умовах активно проявляється великий інтерес до спорту як комунікативної системи, згідно з якою спорт займає великий сегмент у соціумі та сприяє включенню у нього все більшої кількості людей. Трансформація сучасного суспільства призводить до диференціації спортивних практик, ускладнення соціальних зв'язків, змінюється характер взаємовідносин між спортом та іншими соціальними явищами, процесами та інститутами. Розглянутий напрям є досить ефективним при аналізі спорту як складного й соціально значущого феномену сучасного суспільства. Розмаїття підходів до вивчення соціальної сутності спорту, що здійснюється на теоретико-методологічному рівні дозволяє розглядати спорт як складний багатоаспектний феномен сучасності, що має стосунок майже до всіх сфер суспільного життя та виявляється на різних його рівнях.

Спорт виявляється концептуалізованим як комунікативна практика, що уособлює комплекс функціонування атрибутів, що дозволяють впливати на соціальні і культурні трансформації суспільства. Спорт як комунікативна практика формується і відтворюється через механізми соціалізації, соціальної адаптації, соціальної регуляції та інтеграції, реалізуючи свій соціокультурний і гуманістичний потенціал. Причинами

трансформації гуманістичного потенціалу спорту і деформації його цінностей у сучасному суспільстві є тенденції відчуження у вигляді комерціалізації, бюрократизації та ідеологізації спортивної діяльності.

Як свідчить аналіз спорту та спортивної діяльності як соціально-комунікативної системи, одночасно така практика виконує і соціально-інтегруючу функцію. Забезпечення колективної ідентичності є однією з найважливіших соціальних функцій, що виявляє інтеграційний потенціал спорту і виступає як найважливіша символічна атрибутика останнього. Затребуваність потенціалу спорту, безперечно, пов'язана з його скерованістю на цінність вищого, демонстративно-очевидного результату чи публічного успіху. У соціалізаційному контексті дана цінність спорту є домінуючою, що визначає високу міру її актуалізації у структурі спортивного капіталу. Публічність спортивного результату зберігається як важлива соціалізаційна характеристика спорту з найдавніших часів і до сьогодення.

Література:

1. Барабанова В. Б. Спорт как проекция культурных смыслов / В.Б.Барабанова // Философия права. – 2007. – № 2. – С. 81–84.
2. Барчуков И. С. Физическая культура и спорт / И. С. Барчуков, А. А. Нестеров. – М. : Академия, 2006. – 528 с.
3. Батюк А. М. Соціологія спорту як окремий напрям соціологічного знання / А. М. Батюк // Соціальні технології. – 2011. – № 50. – С. 341–347.
4. Білогур В.Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційному суспільстві: [Монографія] / В.Є.Білогур.- Дніпропетровськ: Пороги, 2011.- 311с.
5. Білогур В.Є. Соціально-філософський аналіз спорту як головної субстанції самореалізації особистості: теоретико-методологічні виміри / В.Є. Білогур // Гілея (науковий вісник): зб. наук.пр.- К.: Вид-во УАН ТОВ НВП ВІР.- 2013.- Вип.72. - С. 41–62.
6. Лукашук В. І. Соціологія спорту як навчальна дисципліна / В. І. Лукашук // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність". – Х. : ХНПУ, 2008. – Ч. I. – С. 127–128.
7. Лукашук В. І. Роль технологій у розвитку індустрії спорту / В. І. Лукашук // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2009. – № 881. – Вип. 24. – С. 179–183.
8. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: Закономірності функціонування та розвитку / Ю. П. Мічуда. – К. : Олімпійська література, 2007. – 215 с.
9. Пономарева Т. А. Физическая культура и спорт в системе ценностных ориентаций учащейся молодежи / Т. А. Пономарева // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 5. – С. 68–69.
10. Элиас Н. Генезис спорта как социологическая проблема / Н. Элиас // Логос. – 2006. – № 3. – С. 41–62.